

YUNUS EMRE DÎVÂNİ'NDAN BİR ŞİİRİN ŞERHİ

Özkan DAŞDEMİR*

ÖZET

Bu yazıda XIII. yüzyılın son yarısı ile XIV. yüzyılın başlarında yaşamış ve Fuad Köprülü'nün deyimiyle “bir sanat dâhisi” olan, Türkçenin büyük şairi Yunus Emre'den seçtiğimiz bir şiiri klasik şerh yöntemiyle tahlil etmeye çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre, Tasavvuf, Şiir, Şerh.

AN EXPLANATION OF A POEM FROM DIVAN BY YUNUS EMRE

ABSTRACT

In this article, we tried to analyze a poem by the prominent poet of Turkish language Yunus Emre, who lived between the last half of 13. century and the first years of 14. century and who is 'a genius in the art' called by Fuad Köprülü.

Key Words: Yunus Emre, Sufism, Poem, Explanation.

GİRİŞ

XIII. yüzyılın son yarısı ile XIV. yüzyılın başlarında yaşayan ve Fuad Köprülü'nün deyimiyle “bir sanat dâhisi”¹ olan Yunus Emre hakkında yine Köprülü şunları kaydeder: “*Yûnus Emre'ye gelince, o, üstâdı (Ahmed Yesevi) gibi yeni bir tarikat kurmamakla beraber, Yûnus tarzı diye hala lezzetle okuduğumuz ve müteessir olduğumuz orijinal bir edebiyat, bir tasavvufî halk edebiyatı yaratmış ve bütün tekke şiirlerinde, Bektâşî şiirlerinde, hatta âşık*

* Arş. Gör. Erzincan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ozkandasdemir@hotmail.com

¹ Fuad Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1981, s. 356.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 4/6 Fall 2009

edebiyatında büyük bir âmil olmuştur."² Edebi hüviyetiyle orijinal bir edebiyat yaratmış olan Yunus Emre, felsefesiyle de bütün dünyayı etkilemiştir. Onun divanından seçtiğimiz bu şiirde o felsefe özetlenmiş gibidir.

**1) Âşıklar ortasında sôfilik satmayalar
İhlasla bu ışka riyâyı katmayalar³**

(Âşıklar arasında sofilik satmasınlar, bu aşka ihlâsla riyâyı katmasınlar)

Bu ilk beyit, Yunus'un bu şiirinde ele alacağı konunun girişi mahiyetindedir. Yunus bu şiirinde, hangi konuyu ele alacağını daha başta söylemiştir. Bu konu, aşk ve aşkta samimiyettir.

Gerek Türk edebiyatında gerekse bütün dünya edebiyatında üzerinde en fazla durulan konu ve edebi metne birinci dereceden malzeme olan herhalde aşktır.

*"Aşk, muhabbette sınırı aşma durumu, bir şeye olan şiddetli sevgi; âşık ise bu hali yaşayan kişinin kendisidir. Yunus'un bütün felsefesini özetleyen anahtar sözcük olan aşkın -veya Yunus'un tercih ettiği şekliyle ışkın- tek bir cümleyle veya cümleciklerle tanımı imkânsızdır; zira Yunus'a göre aşk her şeydir."*⁴

Sûfilere göre kâinatın ilk yaratılışında aşk (ışk) ve muhabbet vardır.

Yoğ idi levh u kalem aşk var idi

Âşık u maşuk u aşk bir yar idi

Aşk u âşık u maşuk bir iken

Cebrail ol arada ağyar idi

Eşrefoğlu

"Aşkın metafiziğine dair görüş serdeden İslam ârifleri aşk kelimesini sevginin en ifrat, en ileri derecesi olarak açıklarlar. "Aşk"

² Fuad Köprülü, a.g.e., s. 357.

³ Mustafa Tatçı, Yunus Emre Divanı II Tenkitli Metin, Kültür Bakanlığı, Ankara 1990, s. 75 (57 numaralı şiir).

⁴ Mehmet Bayrakdar, Yunus Emre ve Aşk Felsefesi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1994, s.21.

Arapça bir kelimedir ve “aşaka” kökünden gelir. Aşaka, Türkçe’de “sardı” demektir ki sarmaşık bitkisinin anlamı da buradan gelir. Yani bir nesnenin bir nesneyi sarması, sarmaşığın bir ağacı sarması, ona dolanması gibi. Aşk da aynen bunun gibidir; mâşûk âşıkını sevgisiyle iç âleminde, vücuduyla da dış âleminde sarmaya başlar.”⁵

Kur’an-ı Kerim’de Allah’ın insanı, insanın da Allah’ı sevmesinden bahsedilir. Esasen O bizi sevmeseydi biz O’nu sevecezdik. Allah hem seven hem de sevilendir.”⁶

Divanın değişik nüshalarında birinci mısradaki “âşıklar” yerine “arifler” ve “erenler” tabirlerinin kullanılması kavramın tasavvufi bir bakış açısını karşıladığı düşüncesini güçlendirmektedir. *Âşık*, *arif* ve *eren* diye tabir edilen şahıs kadrosu aslında çoğunlukla sûfilere verilen değişik isimlerden birkaçıdır. Dolayısıyla Yunus’un kastettiği anlamda âşığı anlayabilmek için “sûfi”nin tarifi gözden geçirilmelidir. Türlü anlamlara gelen “sûfi”nin tasavvuf erbabı olduğu ve kendi içerisinde birtakım değişik makam ve hallere sahip mutasavvıf topluluğu olarak geniş bir insan kitlesini karşıladığı unutulmamalıdır. Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi adlı çalışmasında Mustafa Kara sûfilere verilen isimler başlığı altında sıraladığı 22 isim arasında ârif, âşık ve erenlere de yer vermektedir.⁷

Beyitte karşıtlık üzerine inşa edilen bir yapı ilk bakışta göze çarpmaktadır. *Âşık* ile *sofi*, *ihlas* ile *riya* arasında oluşturulan tezat, şairin vermek istediği mesajı daha belirgin bir hale getirmektedir. Tarifi yukarıda izah edilen *sûfi* ile aslında *âşığın*, *ârifin* yahut *erenlerin* anlaşılması gerektiğine temas edilmişti; ancak beytin ilk mısrasındaki “*sofi*” tabiriyle ne anlaşılmalıdır?

Terim ile ilgili olarak; “*Sofu*, Arapça *sûfi* kelimesinin bozulmuş şeklidir. Samimi, dindar kişilere *sofu* denirken, şekilci, ham tipli dindarlar için de aynı tabir kullanılır.”⁸ şeklinde bir tanım yapılmıştır.

“Sofiyulan sofi olan sûfiyle sûfi olan

Bel bağlayıp taat kılan bu mülke Süleyman benem.”

Yunus Emre

⁵ Mahmut Erol Kılıç, *Sûfi ve Şiir*, İnsan Yayınları, İstanbul 2004, s. 171.

⁶ Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1999, s. 171.

⁷ Bkz.: Mustafa Kara, a.g.e., s. 43- 45.

⁸ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yayınları, İstanbul 2005.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/6 Fall 2009*

ifadeleri sosyal hayatta da kendini gösteren bir sofi- sûfi ayrımını vurgulamaktadır.

“Yunus’un yaşadığı dönemde bir kısım sahte sûfiler ortaya çıkmış, insanlara birtakım vaatlerde bulunmuş, sâlûsluk/ mürâilik satmış olacaklar ki Yunus Emre onları şöyle azarlar:

*Yüri hey sûfi zerrak ne sâlûsluk satarsın
Hak’dan artuk kim ola kula dilek viresi*

Bu noktada kendisini de şöyle tenkit eder:

*Başuma tac urundum halka sofi göründüm
Tışma hırka giydüm içüm bir kuru kovan”⁹*

Başka bir tanımda, ehl-i tasavvuftan olan ve öyle görünen kimselere de sofi denildiği ve bunların münevverlerin, rintlerin sevmedikleri, hasım telakki ettikleri kimseler olduğu ifade edilmiştir:¹⁰

“Zâhid-i huşk ile saf- beste-i dîvân-ı namâz

Olamaz ma’bed-i Mevlâ’da dahi ehl-i dilân”

Nu’ mân Mâhir

Ârif olanlar, kuru (ham) sofularla mescitte bile namaza bir safta durmazlar.¹¹

Gölpınarlı'nın “Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri” isimli eserinde “sûfi”nin tasavvuf ehli olan kişi anlamına geldiği, halk arasında bu sözün “sofi” tarzına döndüğü; ancak bu sözün yobaz anlamına, tarikat ehli olmayanlar hakkında daha fazla kullanılageldiği ifade edilmiştir. “Sofu soğan yemez, bulsa kabuğun komaz”, “Sofu gümüş kaşığı ağzına sokmaz, cebine sokar” gibi atasözleri ve “ham sofi” tabiri bunlar hakkındadır.¹²

Özellikle Kur’an-ı Kerim’i anlama, yorumlama noktasında zahir (dış)- batın (iç, öz, gizli hakikat) kavramları ve buna bağlı olarak

⁹ Behçet Dede, Yunus Emre'nin Eserlerinin Tahlili, s.202 (Basılmamış Doktora Tezi).

¹⁰ Bkz.: Ahmet Talat Onay, Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1996, s. 506.

¹¹ Ahmet Talat Onay, a.g.e., s. 507.

¹² Bkz.: Ahmet Talat Onay, a.g.e., s. 298.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/6 Fall 2009*

İslam dini içerisinde birtakım yeni anlayışlar oluşmaya başlamış, Hurufilik ve Batıniye gibi bazı ekol ve mezhepler (Batıniye'nin bir mezhep hatta bir din olarak yorumlanması mümkündür¹³) ortaya çıkmıştır. Bütün İslam tarihi boyunca zahir ve batın temsilcileri arasında farklı görüş ve anlayıştan kaynaklanan kalem tartışmaları sürüp gitmiştir. Molla Cami, Nefahatü'l- Üns'ün girişinde Batıni tipleri "sûfilik taslayanlar" olarak değerlendirmiştir.¹⁴ Bunun yanında tasavvufun kaynaklarını Kur'an ve Hadis'e dayandırma eğiliminde olan tarikat ehline bu bahiste bir hadisten verilen örnekte "Bir kavme, bir topluluğa benzeyen onlardandır. (Ebu Davud, Libas, 4; İbn Hanbel, II, 50)" ifadesinden yola çıkılarak gerçek sûfi olmadığı halde, kıyafet, adap, erkân yoluyla onlara benzeyenler de onlardandır, denilmiştir. Birbiriyle çelişik gibi görünen bu anlayışların neticede birer yorum olduğu ve farklı kasıtları haiz olduğu unutulmamalıdır.

İhlas ve *riya* kavramları sözlüklerde birbirine zıt anlam karşılıkları taşımaktadır. İhlas, temizlemek, riyasız ibadet etmek ve sevmektir. "Bu istilah "Dikkat edin halis din Allah içindir (Zümer Sûresi 3. ayet)" ayetinden ve benzer içeriğe sahip diğer ayetlerden çıkarılmıştır. Yine şöyle denilmiştir: "İhlas olmadan hiçbir âmilin ameli kabul edilmez. (Sulemi, Tabakatu's Sûfiyye, s. 324) Riya ise; gösteriş, güzel amel göstermek ve amelde ihlastan uzaklaşmaktır."¹⁵ Kuşeyri Risalesi'nde *ihlas* kavramıyla ilgili olarak Hz. Muhammed'in Cebrail'den alarak naklettiği bir kutsi hadiste, Allah Teâlâ'nın şöyle buyurduğu haber verilmiştir:

"İhlas, benim sırlarımdan bir sırdır; onu kullarım içinde sevdiğilerimin kalbine emanet ederim. (Zebidî, İthâfû's- Sâde, 13/80-82)." Yine Kuşeyri Risalesi'nde yer alan ve Ruveym'e¹⁶ ait olan şu ifade farklı bir dikkati ortaya koymasından önemlidir: "Âriflerin riyâsı, müridlerin ihlasından daha faziletlidir."

Tasavvuf ehlinin bazı aykırı görüş ve söylemlerinin altında farklı anlam derinlikleri ve kasıtlarının olduğu düşünülürse Ruveym'in yukarıdaki ifadesinin aslında ârif ile mürid mukayesesinin biraz abartılı ve çarpıcı bir izahından başka bir şey olmadığı görülecektir.

Neticede gerçek bir Hak âşığı ve samimi bir dindar olduğu bilinen Yunus Emre'nin, bu beyitte, yaşadığı dönemde şahit olduğu

¹³ Bkz.: Mustafa Kara, a.g.e., s. 247.

¹⁴ Bkz.: Mustafa Kara, a.g.e., s. 248.

¹⁵ Seyyid Cafer Seccâdi, Tasavvuf ve İrfan Terimleri Sözlüğü, Çev.: Hakkı Uygur, Kahraman Ofset, İstanbul 2007, s. 216.

¹⁶ İlk dönemin zahit sûfilerinden Ebû Muhammed Ruveym b. Ahmed (ö. 303/915).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/6 Fall 2009*

bir soruna bu şekilde işaret ettiği, konuyu hem sosyal sorumluluk gereği hem de genelde İslam toplumu, özelde tarikat mensuplarına verilecek bir ders niteliğinde ele aldığı düşünülebilir.

Yunus'un her fırsatta yerdiği sahte sofilerle ilgili söylenmiş şiirlerinden aşağıda bir dördlüğü verilen şiirin müteakip kıtalarında da aynı yerginin şairane ifadeleri görülmektedir:

Sofiyim halk içinde

Tesbih elimden gitmez

Dilim marifet söyler

Gönlüm hiç kabul etmez

2) Ya bildüğünü eyit ya bir bilürden işit

Teslîmlik ucını tut sözi uzatmayalar

(Ya bildiğini söyle ya bir bilenden işit, teslimlik ucunu tut (up) sözü uzatmasınlar)

Tasavvufî anlayışın vazgeçilmez unsurlarından biri olan adap ve erkân; bütün tarikatlarda belli başlı esasların zamanla o tarikata has zikir, tören ve merasimlere, kılık-kıyafet ve davranışlara yansımalarıyla ortaya çıkan bir kurallar bütünü şeklinde ortaya çıkmıştır. Her tarikatın kendine has birtakım kuralları olduğu gibi genel geçer bazı teamülleri de vardır. Sadece tarikat ehlinin değil bütün insanların dikkat etmesi gereken konuların başında konuşma ve dinleme ile ilgili esaslar gelmektedir. Söz, konuşma ve dinleme ile ilgili ilkeler, birçok atasözü ve deyimimizde ortaya konulmuştur. Haddinden fazla ve bilmediği konularda konuşan, kendisinden yaşlı ve ilimce yüksek olanların yanında konuşan, dinlemesini bilmeyen kişileri uyaran hatta kınayan onlarca atasözü ve deyimimiz vardır. “Söz gümüşse sükût altındır” denilerek dinleyen konuşana ya da susmanın konuşmaya tercih edildiği; “Nadan ile sohbet zordur bilene, çünkü nadan ne gelirse söyler diline” sözüyle de herkesle sohbet edilemeyeceğini vurgulayan bir kültür ortamında, adap ve erkâna her fırsatta vurgu yapan tarikat çevrelerince konuya biraz daha fazla önem verileceği açıktır. Aynı şekilde “Bin bilsen de bir bilene danış” sözünde insanın her şeyi bilemeyeceği ve her işin uzmanına danışılırsa en doğrusunun bilineceği vurgulanmaktadır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/6 Fall 2009*

“Bilen bilir biliri, bilmeyen ne bilir biliri? Bilmez isen biliri, bulagör bir biliri.” Tasavvuf muhitine ait bu sözle ilgili olarak Gölpınarlı şunları kaydetmektedir: “Masal başlangıçlarındaki tekerlemeye benzeyen bu söz, gerçek sırrını, vahdet âlemini, ancak bilen kişinin bildiğini, bilmeyeninse hiçbir şeyden haberi olamayacağını, bilmeyen kişinin bir bileni bulup ona uyması gerektiğini, yani mürşide intisap lüzumunu bildirir.”¹⁷

İslam Ansiklopedisi'nin “İslam” maddesinde bu sözcüğün sözlükte “kurtuluşa ermek, boyun eğmek, teslim olmak; teslim etmek, vermek; barış yapmak anlamlarındaki silm (selm) kökünden türemiş”¹⁸ olduğu ifade edilmektedir. İslam sözcüğüyle aynı kökten gelen teslim kavramına burada vurgu yapıldığı görülmektedir. Kur'an-ı Kerim'de “Rabb'i ona (İbrahim'e): Teslim ol (Müslüman ol) demiş, o da: Âlemlerin Rabb'ine teslim oldum, demişti.” (Bakara Sûresi 131. Ayet) şeklinde yer alan ifade İslam ve teslim kavramları arasındaki bağı göstermesi bakımından önemlidir.

Kur'an'da birçok yerde geçen teslim kavramının tasavvufi anlayışta, dolayısıyla Yunus'ta daha özel bir karşılığı olduğu muhakkaktır. Sözcüğün anlamını “Teslim, esenliğe ulaşmaya, kulun bütün iradesini Tanrı'ya vermesine, kendisinde hiçbir varlık görmemesine denir”¹⁹ şeklinde veren Gölpınarlı; “tasavvuf ehli arasında 'teslimiyet' tarzında da söylenirdi ve dergâhlarda, daha fazla celî sülisle 'Ah teslimiyet' yazılı levhalar bulunurdu” diyerek kavramın tasavvufi anlam derinliğine işaret etmektedir. Ayrıca Gölpınarlı, Bektaşilerde dervişlere baba tarafından tekbirlenerek takılan ve “Teslim Taşı” denen bir takıdan bahsetmektedir.²⁰

Eksiklik, zaaf ve günah içinde bocalayan kişi daha üstün ve faziletli bir şahsa teslim olur ve kendisini terbiye eder. Tarikat pirini mutlak otorite olarak kabul eden sûfi ona intisap eder. Allah'ın yüceliğini ve büyüklüğünü kalbinde hisseden kişi kendisine teslim olunacak O'ndan başka bir varlığın olamayacağına inanır ve kendini O'na teslim eder.²¹

Yunus'a göre artık sözü fazla uzatmadan kişinin bir bilen bulması ve ona teslim olması gerekmektedir. “Bir kâmil mürşide varmayınca olmaz” ilkesini şiirinde de dile getiren Yunus Emre için

¹⁷ Abdülbâki Gölpınarlı, Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri, İnkılap ve Aka, İstanbul 1977, s. 55.

¹⁸ Bkz.: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, c. 23, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2001, s. 1.

¹⁹ Abdülbâki Gölpınarlı, a.g.e., s. 336.

²⁰ Bkz.: Abdülbâki Gölpınarlı, a.g.e., s. 336.

²¹ Bkz.: Mustafa Kara, a.g.e.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/6 Fall 2009*

teslimiyet mürşid-i kâmile olacaktır. Bu şekilde bir teslimiyet tasavvuf ve tarikat anlayışında aslında Allah'a teslim olmanın bir başka biçimidir.

3) Kur'an kelâmum didi gönüle evüm didi

Gönül ev ıssın bilmez âdemden tutmayalar

(Kur'an, sözüm; gönül, evimdir dedi. (Bizi) gönül evinin sahibini bilmeyen insandan saymasınlar)

Furkan sûresi 6. ayetin meali şöyledir: "*Ey Muhammed! De ki! 'Onu, göklerin ve yerin sırrını bilen indirmiştir.'*" Burada "*göklerin ve yerin sırrını bilen*" tabiriyle yaratıcı Allah'ın kastedildiği açıktır. Kur'an'ın Allah kelâmı olduğu yine Kur'an-ı Kerim'de birçok ayette ifade edilmiştir. Allah, indirdiği kitabın kendi kelâmı olduğunu ifade ederek onun itibarını ve değerini tasdik etmektedir. Müslümanların kutsal kitabı olan Kur'an-ı Kerim, Yunus gibi zahit bir mutasavvıf için "*Aslım Hak'dur şek degül mürşiddir Kur'an bana.*"²² ifadesinden anlaşılacağı üzere yol gösterici bir kılavuz, bir "ışık kitabı"²³ olarak görülmekte; "*Hak Çalab'un zikrin ider İncil ü hem Kur'ân benem*"²⁴ ifadesiyle de onunla bütünleşme, varlığı ona nispet etme hali ifade edilmektedir.

Mısranın devamında "*Kalbü'l- mü'mini beytu'llah: Mü'minin kalbi Allah'ın evidir.*"²⁵ sözüne telmih yapılmıştır.

Gönül, Türk Dil Kurumunun Türkçe sözlüğünde "*sevgi, istek, düşünüş, anma ve hatıra gibi kalpte varsayılan duygu kaynağı; istek, arzu*" şeklinde tanımlanmıştır. Bu noktadan hareket edildiğinde Allah'ın, müminlerin gönlünde yani isteğinde, arzusunda olmasını dilediği, bir başka deyişle, Allah'ın sevilmeyi istediği görülecektir. Bu mısradaki Yunus'un temel felsefesi olan aşkın gerekçesi ileri sürülmüştür denilebilir. Aşktan maksat ilahi aşktır ve Allah sevilmeyi dilemektedir. Yunus, gönül evinin sahibini bilmeyenlerden, Allah

²² Mustafa Tatçı, Yunus Emre Divanı II Tenkitli Metin, Kültür Bakanlığı, Ankara 1990, s. 29.

²³ Bkz.: Mustafa Tatçı, age., s. 53.

²⁴ Bkz.: Mustafa Tatçı, age., s. 184.

²⁵ Bu sözü, ünlü hadis bilginleri (Zerkeşî, Sehâvî, Suyûtî, İbn-i Teymiye) uydurma hadisler arasında gösterirler. Bunlardan yalnız Aliyyü'l- Kârî, manasının doğruluğunu savunur. Bilgi için bkz.: Mehmet, Yılmaz, Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler, Enderun Kitabevi, İstanbul 1992, s. 89.

aşkını tatmayanlardan sayılmak istememekte; âşık meşrep tabiatını beyitte ön plana çıkarmaktadır.

4) Gönül sındı buludı hem Hakk'a yakınıdı

Yine dikerem diyü bütünü yırtmayalar

(Allah'a yakın olan gönül kırıldı, incindi; yine dikerim diyerek bütünü yırtmasınlar)

Gönül "*beytullah*"dır, Allah'ın evidir. "*Gönül (kalb, fuad, yürek umumi kanaate göre Hakk'ın nazargâhı, batınî idrak merkezidir.*"²⁶ Yunus, kalbi "*Gönül Çalab'un tahtı*" şeklinde dile getirir. "*Gönül, Allah'ın tecelli mahalli olmakla birlikte, O bazen mutmain olmayan, bazen mühürlenmiş, bazen hastalanan, katılaştıran ve kibirlenen tavırlarla da ortaya çıkabilmektedir. Gönülün bu tavırları Kur'an'da ayrı ayrı dile getirilmiştir.*"²⁷

Allah'ın evi olan gönlün kırılması Yunus için en büyük cinayettir. "*Bir kez gönül yıkdunısa bu kıldugun namâz degül*" mısrasında gönül kırmanın bedelini Yunus, dinin direği olan namaz (hadis-i şerif) ibadetinin kabul olunmasına engel teşkil edecek kadar ağır bir ceza olarak telakki etmektedir. İslam'ın şartlarından birisi de hac ibadetidir. Yunus'a göre bir gönüle girmek bin hacca bedeldir. Allah'a yakın olan gönlün kırılması Allah'ın da tasvip etmediği, istemediği bir davranıştır.

Türk Dil Kurumunun Tarama sözlüğünde "*mükemmel, tamam, sağlam, eksiksiz, parçalanmamış*" karşılığı verilen "*bütün*" sözü için verilen bir örnekte "*Cebbar'ın manisi bütün sıycıdır, bir manisi de sınığı bütün eyleyicidir.*" şeklindeki ifadeden *sınığın* yani kırığın bütün edildiği, iyileştirildiği söylenmektedir. Bu ifadeden hareketle, "*bütün*" tabiriyle "*sağlam*" sözcüğünün kastedildiği görülmektedir. Yunus, burada gönül kırmanın telafisi mümkün olmayan bir davranış olduğunu vurgulamaktadır. Kırılan gönlü onarmaya çalışmak, yırtılan kumaşı dikmeye benzemektedir. Yırtık kumaş ne kadar dikilirse dikilsin artık yamalıdır, tamir edilmiş olsa da o artık eski sağlam kumaş değildir, ondaki yırtığın nişanı yamasındadır. Kırılan, incinen bir gönül ne kadar onarılsa onarılsın artık sağlam değildir, hasarlıdır.

²⁶ Mustafa Tatçı, Yunus Emre Divanı I İnceleme, Kültür Bakanlığı, Ankara 1990, s. 237.

²⁷ Mustafa Tatçı, a.g.e., s. 237.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/6 Fall 2009*

5) Mumlu baldur şerî'at tortusuz yagdur tarîkat

Dost için balı yaga pes niçün katmayalar

(Şeriat, mumlu baldır; tarikat, tortusuz yağdır. O halde dost için balı yağa niçün katmasınlar?)

Bal ve yağ -şüphesiz biri söylenince diğeri akla gelen-birbirinin tamamlayıcısı iki leziz gıdadır. Sadece gıda olarak sofralarda değil; bunlar aynı zamanda konuşma ve yazıda, deyim ve atasözlerinde birlikte anılan iki kavramdır. Asırlardan beri hayvancılıkla meşgul olan Türk'ün sofrasından bal ve yağ hiç eksik olmaz. Mensup olduğu toplumun konuştuğu dille sade ve anlaşılır şiirler söyleyen Yunus Emre'nin, eserlerinde Türk'e ait maddi ve manevi kültür değerlerinin yer alması hiç de tesadüf eseri değildir. Yaylalarda hayvan güden, bozkırın çetin şartlarında yaşayan, sürate ve harekete dayalı bir hayat süren Türk için güne başlarken yenilecek ideal gıda, ekmeğin arasında birbirine katışık bal ve yağdır. İçinde yaşadığı toplumun asli bir üyesi olan, kendisine ve toplumuna yabancılaşmadan evrensel olmayı başarabilen Yunus, şeriat ve tarikatı milletine bu benzetmeyle ifade etme ve sevdirmeye niyetindedir.

Birinci mısradaki teşbih alelade bir uygulamanın çok ötesindedir. Verilmek istenen mesaj benzetmenin gücüyle geniş halk kitlelerine çok başarılı bir şekilde aktarılmıştır. Bütün ilahi dinlerde –hatta denilebilir ki bütün dinlerde- temel olarak “ödül” ve “ceza”, yaptırım kuvvetleridir. Sıcak çöl coğrafyasında, yüksek dağlarda ve geniş bozkırlarda yaşam süren Arap, Fars ve Türklerin içtimai dinleri olan İslam'da -başlangıçta ve tarih içinde- resmedilen Cennet ve Cehennem tasvirleri, bu dine mensup toplumların içinde bulunduğu coğrafi şartlarla büyük paralellikler göstermektedir. Sıcak çöl ikliminde yaşayan Arap için cehennem, ateş kuyusu; cennet ise içinde ırmaklar akan bir yerdir. Nitekim kuzeyde yaşayan toplumların cennet ve cehennem tasvirleri yine o coğrafyanın hususiyetlerine göre tasvir edilmiş, soğuk iklimlerde yaşayan insanlar sıcak bir ödül aracı olarak ele alırken, ırmakların gürül gürül akan sularından kendilerine bir nimet membaı çıkarmak akıllarına dahi gelmemiştir. Yunus, beyitte bu alegoriyi şeriat ve tarikatı sevdirmek niyetiyle ortaya koymaktadır.

Şeriat, Hak Teala'nın Peygamber'in diliyle kullarına indirdiği ve insanların dünya yaşamlarını ve ahretlerini düzene sokan sözler, ameller ve hükümlerdir; tarikat ise Hak yolu sâliklerinin özel

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/6 Fall 2009*

*yolculuklarıdır. Şeriat zahirin hükümleri olup kabuk gibidir, tarikat ise içindeki özdür.*²⁸

“Mevlâna şöyle diyor: “Şeriat bir muma benzer, yol gösterir. Ama ele mum almakla yol alınmadığı gibi, eline mum almadan da yol alınmış olmaz. Yola düştün mü şu gidişin tarikatıdır, dilediğine eriştin mi bu hakikattir.”²⁹ Tasavvufi birer ıstılah olarak şeriat ve tarikat çok kere bir arada kullanılmış, hakikate gidecek yolun şeriat ve tarikatın terkihiyle aşılabileceği vurgulanmıştır. Birçok mutasavvıf, şeriat ve tarikat arasındaki ilişki üzerinde durmuştur. Mektubât-ı Rabbânî’de tarikatın şeriatın hizmetçisi olduğu ifade edilmektedir.³⁰ Necmüddin Kübra, “Şeriat gemi gibidir, tarikat deniz gibidir”³¹ diyerek bu ilişkiye temas etmiştir.

“Bir daire düşünün. Bunun çevresi sayısız noktalardan meydana gelmiştir. Bu sayısız noktalardan dairenin merkezine sayısız yarıçaplar çizilebilir ve bunların her biri çember üzerindeki bir noktayı merkeze bağlar. İşte bu dairenin çemberi şeriattir, bunun üzerindeki bütün noktalar da bütün Müslümanları temsil eder. Her bir noktadan merkeze giden yarıçaplar, tarikatler (yollar)dir. Zira, dünyadaki insan sayısınca kıldan Allah’a yol vardır.”³²

Mumlu bal, “çeç” adı verilen çerçeve balının ismidir. Tortuya gelince; eritilen yağın üzerine biriken tortu maddesi daha sonra yağdan ayıklanır ve bu şekilde yağ tüketime hazır hale getirilmiş olur. Yunus, şeriatı çerçeve balına, tarikatı ise tortusu atılmış yağa benzeterek bu ikisinin bal ve yağ gibi birbirine katılmasını istiyor. Dostun hatırı için bal ile yağ neden birbirine katılmasın? Burada dost tabiriyle yaratan Allah kastedilmektedir. Sonuçta her ikisi de içinde hoş tatlar barındıran bal ve yağ, asıl kıvamına birbirine katıldığı zaman ulaşabilmektedir. Hakikate ulaşmak isteyen için reçeteyi yine Yunus kendisi veriyor:

“Şeriat tarikat yoldur varana
Hakikat marifet andan içeri”

²⁸ Bkz.: Seyyid Cafer Seccâdi, a.g.e.

²⁹ Mustafa Kara, a.g.e., s. 302.

³⁰ Bkz.: İmâm-ı Rabbânî, Mektubât-ı Rabbânî Tercümesi, Tercüme: Komisyon, c. 1, Yasin Yayinevi, İstanbul 2008 (36, 40, 41. Mektuplar).

³¹ Bkz.: Mustafa Kara, a.g.e., s. 302.

³² Erol Güngör, İslâm Tasavvufunun Meseleleri, Ötüken, İstanbul 1998, s. 80.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/6 Fall 2009*

6) Ârif cân virür tuymaz yalancı mala kıymaz

Yalanla geçeği beraber tutmayalar

(Arif, can verir duymaz; yalancı, mala kıymaz. Yalanla geçeği bir tutmasınlar.)

Ölüm, canlılarda hayatın sona ermesi olayıdır. Bütün canlılar gibi insan da hayata sınımsız bağlıdır. Bu bağ o kadar güçlüdür ki, ölüm kaçınılmaz olduğu halde insan kendisine ölümü yakıştıramadığı gibi, hangi yaş ve şartta olursa olsun biraz daha yaşayabilmenin çabası içindedir. Öyle ki eski anlatılarda yer alan ölümsüzlük iksirleri, ab-ı hayat gibi motifler insandaki sonsuz hayat düşüncesinin birer yansımasıdır. İslami anlayışa göre ölüm aslında bir başlangıçtır. Dolayısıyla dünya hayatına iltifat gereksizdir. Ancak, İslam Peygamberi bu noktada ölçüyü belirlemiş ve inanan insandan, öte dünya için çabalamasını, bunun yanında hiç ölmeyecekmiş gibi bu dünyaya çalışmasını ona öğütlemiştir.

Büyük mutasavvıf Mevlana, “*Cansızdım, bu suretten ölüp kurtuldum, yetişip gelişen bir varlık haline geldim, nebat oldum. Nebattan öldüm, hayvan suretinde göründüm. Hayvanlıktan da öldüm, insan oldum. Artık ölüp yok olmaktan ne diye korkayım? Bir hamle daha edeyim de insanken öleyim, melekler âlemine geçip kol kanat açayım.*”³³ demektedir ve ölümün âlemler arası bir geçiş olduğunu dikkatlere sunmaktadır. Nitekim Mevlana Celâleddin’in bu dünyaya veda etmesi Mevlevî gelenekte “Şeb-i Arûs” yani düğün gecesi olarak algılanıp özel bir merasimle anılmaktadır. Mevlana için ölüm “Hakk’a vuslat”tır.

İslami anlayışta, kişinin yaşadığı hayatın niteliğine uygun olarak can vereceği düşünülmemektedir. Salih mümin ruhunu teslim edeceği vakit, rahmet meleklerini ve Hz. Peygamber’i görüp, can verme acısını duymaz. Nitekim Yusuf Peygamber’in güzelliği karşısında Mısırlı kadınlar hayran olup, kendilerini öyle unutmışlardı ki, ellerini kestiklerinden haberleri bile olmamıştı. Dolayısıyla insanların ölüm anında yaşadığı can çekişme olayı, salih müminler için tıpkı Mısırlı kadınların ellerini kestikleri halde bunun farkında olmayışları gibidir.

Beyitteki “*ârif*” ve “*yalancı*” birbirine zıt kişiliklerdir. Ölüm anında bile sükûnet ve olgunluk içerisinde olan arif, can verse de bundan hiçbir acı ya da hüzünlenme duymaz. Oysa yalancı kişi

³³ Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, c. 29, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2004 s. 446.

malını dahi cimrice bir iştahla sakınır. Burada “*ârif*” kavramıyla samimi dindar kişiler, “*yalancı*” sıfatıyla da samimiyetten uzak kimseler ifade edilmektedir. Allah için canını hiç düşünmeden feda eden, ölümün bir vuslat olduğunu iyi bilen *ârif*e karşı, fani dünyanın hayallerine iltifat eden yalancılar, mal düşkünü ve cimri kimselerdir. Yunus, birbirine bu kadar uzak kişilerin kesinlikle bir tutulmamasını istemektedir. Yunus’un böyle bir kaygı taşıması yaşadığı dönemde şahit olduğu birtakım olaylardan kaynaklanmış olabilir. Zaman zaman rıya ve samimiyet ayırt edilemeyecek kadar birbirine yakın görünüşler şeklinde tezahür etmiş, samimi insanlar riyakârlarla eş tutulmuş; hatta riyakârlık bazen daha fazla iltifat görmüş olabilir. Yunus, bu noktada çok dikkatli olunmasını, samimi ve riyakâr kimselerin birbirinden titizlikle ayırt edilmesini istemektedir. Mensubu olduğu tarikatın ilkelerini hazmedememiş, tasavvufun gereğini yerine getirememiş riyakâr insanları, dervişliğin gereğini yerine getiremeyen ham sofuları, sufileri değil, kastetmiş de olabilir.

7) Kıymetin tularısan neye değer iş bu dem

Erenlerün ma'nîsin almaza satmayalar

(Kıymetini duyarsan (bilirsen), bu zaman neye yarar? Erenlerin manasını almaza satmasınlar.)

Beyitte “kıymetin” ifadesiyle senin kıymetin mi yoksa zamanın (dem’in) kıymeti mi kastedilmektedir?³⁴ Bu kasıtlar doğal olarak farklı anlamlara da neden olacaktır. Eğer kastedilen, zamanın kıymetiyse, bu beyitte, Yunus, erenlerden zamanın kıymetini iyi bilmelerini; manayı, anlayıştan uzaklara satarak zamanı boşa harcamalarını onlara öğütlemektedir. Nitekim “vakit nakittir” sözü zamanın kıymetini ifade etmekte, verimli kullanılması gerektiği hususunu vurgulamaktadır. İslamiyet’in şartlarından biri ve dinin direği olan namaz günde beş vakit yapılan bir ibadettir. Müslüman için bir gün beş parçadan müteşekkil bir bütündür. Bu vakitler arası süreler de çok değerlidir. Bu nedenle zamanın değeri bilinmelidir, zaman boşa harcanmamalıdır. Zamanı boşa harcamak, o anda ne

³⁴ Mustafa Tatçı’nın hazırladığı tıpkıbasımlı “Yunus Emre Divanı”ndaki tıpkıbasım metninde bu mısra “*Kıymete tutar isen...*” şeklinde geçmektedir. Ayrıca yine Tatçı’nın hazırladığı ve yazımızda esas aldığımız metnin bulunduğu “Yunus Emre Divanı Tenkitli Metin” adlı çalışmada bu ifadenin değişik nüshalarda “*Söz kıymetin bilenlere...*”, “*Kıymete tutarısan...*”, “*Hakikate bakarsan...*” şeklinde yer aldığı belirtilmiştir. Dolayısıyla bu bilgilerden hareketle “*kıymetin*” ifadesindeki “*n*” sesinin “*nazal n*” olup olmadığı hakkında kesin bir kanaat edinemedik. Bu yüzden yazımızda “*senin kıymetin*” ve “*(dem’in) kıymeti*” olarak iki farklı kastın her ikisini de değerlendirmeyi uygun bulduk.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/6 Fall 2009*

yaptığımızı, o anı kiminle geçirdiğimize de bağlıdır. Erenlerin manası çok derin hikmetlerle doludur. O manayı anlamaktan aciz kimselere – onu- satmamak gerekmektedir. Zira bu, beyhude bir çaba ve zamanı israftan başka bir şey değildir.

Beyitte senin kıymetin (insanlara seslenilerek) kastediliyorsa burada verilen mesajı daha iyi anlayabilmek için Kur'an-ı Kerim'de Tîn sûresi dört ve beşinci ayetlerde geçen şu ibarelere göz atmak gerekmektedir: “*Ahsen-i takvim*” ve “*esfel-i sâfilin*”.

Birbirini takip eden ayetlerde “*Biz, insanı en güzel bir biçimde yarattık. Sonra onu aşağıların aşağısına çevirdik.*” ifadeleri yer almaktadır.

“*İnsan, en güzel biçimde yaratılmış bir varlıktır. Bu güzelliği, görünümünden çok, manevi yapısında, yaratana tanınmasında, emirlerine sınıksız sarılmasında aranır. Yaratılış gayesinden uzaklaşan, sapıtan insan, yaratıkların en yücesi iken, yücelerin en yücesi (A'lâyı illiyyin) ona yakışırken, kendisini aşağıların en aşağısına (esfel-i sâfilin) düşürür. O, güzel yaratılış biçiminden (ahsen-i takvim'den) sıyrılır, madden ve manen sefil bir duruma düşer.*”³⁵

İkinci aşama şudur:

“*Men arefe nefsehû fekad arefe rabbehû.*” Kendini bilen Rabb'ini bilir.

“*Bu sözle ilgili olarak “Nevevî”³⁶, ‘Lafzı hadis değil, fakat manası sabittir.’ dedikten sonra şöyle bir açıklama yapıyor: ‘Kendi cehaletini bilen, Allah'ın ilmini; kendisinin fâni olduğunu bilen Allah'ın bâki olduğunu; kendisinin âciz ve zaif olduğunu bilen, Rabb'in kuvvet ve kudretini anlamış olur.’³⁷ Bu ifade “Nefsini bilen Rabb'ini bilir.” şeklinde de tercüme edilebilir. Nefs, benlik, bir şeyin kendi varlığı anlamındadır.³⁸ Bu noktada kul, Rabb'ine karşı acziyetini bilmekle yükümlüdür. Yunus'un “kıymetin duyarsan” şeklindeki ifadesinde vurgulanan kıymet işte bu acziyet ölçüsünde değerlendirilmelidir. Eşref-i mahlûkat olan insan, yaratıcısının karşısında aciz ve korumasızdır. Ama o aynı zamanda “kamışlıktan*

³⁵ Mehmet Yılmaz, a.g.e., s. 44.

³⁶ Hadis bilgini.

³⁷ Mehmet Yılmaz, a.g.e., s.122.

³⁸ Bkz.: Abdürrezak Kâşânî, Tasavvuf Sözlüğü, İz Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 557.

*kesilen ney*³⁹ gibi vahdetten kesrete intikal etmiştir, O'ndan bir parçadır.

Tasavvufî anlayışta insanın kendini bilmesi hadisesi, özündeki cevheri bularak, kıymetini muhafaza etmesi şeklinde algılanmıştır. Nitekim Hacı Bayram Veli ısrarla şu vurguyu yapmaktadır: “Sen seni bil sen seni.”

Dünya gelip geçici bir hevestir. Bu geçici dünyadan sonsuzluk âlemine ancak kendini bilenler ulaşacaktır. Kendini bilmeyen insan, kuru bir cesetten başka bir şey değildir. Çünkü böylesi bir insan ancak bedeniyle mevcuttur; o beden çürüyünce kendisi de tükenecektir.

Yunus, özündeki cevheri bulanların artık bu dünyanın aldatici süs ve lezzetine kanmayacağını ifade etmektedir. Kendini bilenler bu sırta “*erenler*”dir. Öyleyse erenlerin manası çok derindir. O manayı bilmezlere satmamak gerekmektedir. Tasavvuf erbabı “*Bizim sözümüz bizden gayrisine haramdır.*” diyerek erenlerin derin hikmetlerini ham kalabalıktan sakınmıştır.

Nihayet Yunus kendini bilmeyenin âlim bile olsa beyhude okuduğunu düşünmektedir:

“İlim ‘ilim bilmekdür ‘ilim kendin bilmekdür
Sen kendüni bilmezsin yâ niçe okumakdur”⁴⁰

8) Miskin Âdem yanıldı uçmakta buğday⁴¹ yidi İşi Hak’dan bilenler şeytândan tutmayalar

(Miskin Âdem yanıldı, cennette buğday yedi. İşi Hak’tan bilenler şeytandan bilmesinler.)

Miskin, sözlükte, *fakir*, *biçare*, *zarurete düçar*, *beceriksiz*, *aciz* vb. anlamlarda kullanılmaktadır.⁴²

³⁹ “Dinle, bu ney nasıl şikâyet ediyor, ayrılıkları nasıl anlatıyor: Beni kâmişliktan kestiklerinden beri feryadımdan erkek, kadın herkes ağlayıp inledi.” Bkz.: Mevlâna, Mesnevî, c.1, Çev: Veled İzbudak, Gözden Geçiren: Abdülbaki Gölpınarlı, MEB Yayınları, İstanbul 1991, s.1.

⁴⁰ Mustafa Tatçı, Yunus Emre Divanı II Tenkitli Metin, Kültür Bakanlığı, Ankara 1990, s. 105.

⁴¹ Kur’an-ı Kerim’de yasaklanan ağaçtan bahsedilmekte, buğday ya da herhangi başka bir isim zikredilmemektedir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/6 Fall 2009*

Yunus, beyitte Hz. Âdem'in Cennet'ten kovulması olayına telmihte bulunmaktadır. Bu olay Kur'an-ı Kerim'de değişik yerlerde geçmektedir (Bakara sûresi 35, 36; A'raf sûresi 19-25; Taha sûresi 115-123. ayetler).

*“Allah, Âdem'i cennete – Havva ile birlikte- koyduğunda ‘Yiyiniz, içiniz lakin şu ağaca yaklaşmayınız.’ dedi. Bir yolunu bulup Cennet'e giren şeytan, yasaklanan meyve (buğday) yi Âdem'le Havva'ya yedirdi. Âdem ve Havva'nın cennetten sürülmesi, bu vakadan sonradır. Artık bundan sonra Âdem, ‘Âsi Âdem’ adıyla anılacaktır.”*⁴³

Çok bilindik olan Hz. Âdem'in Cennet'ten kovulması olayı, aslında dünya hayatının başlamasına vesile olmuştur. Ezeli ve ebedi bilginin sahibi olan Yaratıcı, şüphesiz, bu olayda bir derin hikmet gizlemektedir. Çünkü Şeytanın Âdem'i yanıltacağı ve Âdem'in de yanılıp yasağı çiğneyeceği O'nun ezeli bilgisinde mevcuttu. Bu noktada İslam'daki kader anlayışını hatırlamak gerekmektedir.

*“Allah'ın yaratıklarına ilişkin planını ve tabiatın işleyişini gerçekleştirmesini ifade etmek üzere literatürde kader ve kazâ kelimeleri kullanılır.”*⁴⁴ Kader konusunda ileri sürülen görüş ve düşünceler İslam dini içerisinde çeşitli mezhep ve anlayışların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunlardan “cebriyye” diye bilinen anlayışa mensup olanlar, *“insanların kendilerine has bir iradeye sahip olmadığını, zihni ve amelî bütün fiillerinin ilahi gücün zorlayıcı tesiriyle meydana geldiğini savunanlar”*⁴⁵ diye tarif edilmektedir. İntisap ettiği mürşidi, ortaya koyduğu eserleri ve kendisine yapılan atıflardan, itikadi olarak Ehl-i Sünnet'e bağlı bir veli olduğu anlaşılan Yunus Emre'nin bu beyitte Cebriye anlayışına paralel bir kader anlayışı benimsemiş olmadığı, fakat Hz. Âdem'in Cennet'ten dünyaya gönderilmesinin altında gizli bir hikmet olduğunu vurguladığı görülmektedir. Nitekim Amentü'de “hayır ve şerrin Allah'tan geldiğine iman” edilmiş; dolayısıyla gelmiş, geçmiş ve gelecek bütün hadisatın Allah'ın ezeli bilgisinde mevcut olduğu kabul edilmiştir.

Sûfilerin tevhit ve vahdet görüşleri arasında yer alan Vahdet-i Şuhûd anlayışına göre “ne varsa O'ndandır” (ez heme ôst).

⁴² Mustafa Tatçı, Yunus Emre Divanı I İnceleme, Kültür Bakanlığı, Ankara 1990, s. 418.

⁴³ Mustafa Tatçı, a.g.e., s. 103.

⁴⁴ Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, c. 24, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2001 s. 58.

⁴⁵ Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, c. 7, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1993, s. 205.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/6 Fall 2009*

Sonuçta Yunus, itidal ölçüsünde bir anlayış ve derin bir sezgiyle, dünya hayatının başlangıcına dair Şeytan'dan bilinen bu hikmetli olayın aslında Hakk'ın bilgisi ve izni dâhilinde meydana geldiğini ve bunun Şeytan'dan değil Hak'tan bilinmesi lazım geldiğini insanlara tembih etmektedir.

9) Şîrîn hulklar eylegil tatlı sözler söylegil

Sohbetlerde Yûnus'ı hergiz unutmayalar

(Şirin huylar eyle, tatlı sözler söyle. Sohbetlerde Yunus'u asla unutmasınlar.)

Kişiliği hakkında yapılan değerlendirmeler, genel olarak, bıraktığı eserleri vasıtasıyla yapılan Yunus Emre'nin, âşık meşrep bir tabiata ve yumuşak huylu bir mizaca sahip olduğu –yine bıraktığı eserlerden- anlaşılmaktadır. Bu mizacı ortaya koyan, resmeden onun sözleri ve şiirleridir. İnsan ve Allah sevgisi, şeriat ve tarikata bağlılık, ahlak ve faziletli olma gibi yüzlerce mesajı Yunus insanlara sade lisanıyla iletmesini bilmiştir. Onun, insanları kendisine bağlayan samimiyeti biraz da dilindeki sadelik ve içtenliktendir. Yunus, olduğu gibi görünen ve görüldüğü gibi olan kâmil bir insandır. Onun için söz hakikate ulaşmanın köprüsüdür. Sözün gücünü çok iyi kavrayan Yunus, onu şöyle tasvir eder:

“Söz ola kese savaşı, söz ola bitüre başı.”

Söz ola agulu aşî balıla yag ide bir söz”⁴⁶

Nitekim Kur'an-ı Kerim'de de inananlara güzel konuşmaları yönünde emirler verilmektedir: *“Mümin kullarıma söyle, sözün en güzelini söylesinler...”* (İsra sûresi 53. ayet)

Konuşma ve söze farklı dinlerde de atıfta bulunulmuştur. Kitab-ı Mukaddes'te “Başlangıçta söz vardı.” denilmekte, sözün tanrısal özelliği vurgulanmaktadır.

Güzel düşünen, güzel yaşayan ve güzel söyleyen Yunus, insanlardan da benzer davranışlar beklemektedir. Yunus, son beyitte, tam da sözünün bittiği yerde söze vurgu yapmaktadır. Tatlı söz söylemek ve şirin tabiatlı olmak gerekmektedir.

⁴⁶ Mustafa Tatçı, Yunus Emre Divanı II Tenkitli Metin, Kültür Bakanlığı, Ankara 1990, s. 113.

Son yıllarda uzmanlar sağlıklı yaşama dair ipuçları verirken insanlara güler yüzlü olmaları ve güzel konuşmaları yönünde tavsiyelerde bulunmaktadır. Kuantum fiziği araştırmalarında bilim adamlarınca yapılan bir deneyde⁴⁷ suyun yapısını oluşturan moleküllerin ortamdaki konuşmalardan etkilendiği ve sözün niteliğine göre değişik şekiller aldığı ortaya çıkarılmıştır. Birinci deney ortamında olumlu ve güzel sözler, ikincisinde olumsuz nitelikte sözler telaffuz edilerek ortamdaki suyun mikroskobik incelemesi yapılmıştır. Güzel sözlerin telaffuz edildiği ortamda su moleküllerinin harikulade geometrik desenli kristal biçimini aldığı gözlenirken, diğer ortamdaki su kristallerinin dağınık ve bozuk olduğu gözlenmiştir. Söz konusu deney söz ve varlık ilişkisi⁴⁸ üzerine güzel bir örnek teşkil etmektedir.

Eserlerin bitiş kısmında eseri vücuda getiren müellif için dua istemek eski bir gelenektir. Yunus son beyitte şirin huyluların tatlı sözleriyle yapacağı sohbetlerde kendisinin unutulmamasını temenni etmektedir. Nitekim nerede güzel bir çift söz, nerede aşka ve sevgiye dair bir nişane varsa orada “Yunus” adının geçmesi bir tesadüf olmasa gerek.

KAYNAKÇA

ABDÜLKERİM KUŞEYRÎ, Kuşeyrî Risâlesî, (Tercüme: Dr. Dilaver Selvi), Semerkand, İstanbul 2007

ABDÜRREZAK KÂŞÂNÎ, Tasavvuf Sözlüğü, İz Yayıncılık, İstanbul 2004

ALTINTAŞ, Hayrani, Tasavvuf Tarihi, Akçağ, Trz.

AŞKAR, Mustafa, Tasavvuf Tarihi Literatürü, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001

BAYRAKDAR, Mehmet, Yunus Emre ve Aşk Felsefesi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1994

⁴⁷ Söz konusu deney için şu DVD'ye bakınız.: “What The Bleep Do We Know- Ne Biliyoruz Ki”.

⁴⁸ Düşünme, konuşma, söz ve yazı arasındaki içsel ilişki ve söz- varlık ilişkisi için bkz:

1. Gâzâlî, Düşünme, Konuşma ve Söz Üzerine, El- Me'ârifü'l- Akliye, Hazırlayan ve Çeviren: Dr. Ahmet Kâmil Cihan, İnsan Yayınları, İst. 2003
2. Muhyiddin-i Arabî, Fusûs ül- Hikem, Çev.: Nuri Gencosman, MEB Yayınları, İstanbul 1992
3. Ernst Cassirer, Sembolik Formlar Felsefesi I- Dil, Türkçesi: Milay Köktürk, Hece, Ankara 2005.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/6 Fall 2009*

- BUCAİLLE, Maurice, Müsbet İlim Yönünden Tevrat, İnciller Ve Kur'ân (Çeviren: Doç. Dr. Mehmet Ali Sönmez), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1991
- CASSİRER, Ernst, Sembolik Formlar Felsefesi I- Dil (Türkçesi: Milay Köktürk), Hece, Ankara 2005
- CEBECİOĞLU, Ethem, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü
- DEDE, Behçet, Yunus Emre'nin Eserlerinin Tahlili (Basılmamış Doktora Tezi)
- GÂZÂLÎ, Düşünme, Konuşma ve Söz Üzerine (El- Me'ârifü'l-Akliye) (Hazırlayan ve Çeviren: (Dr. Ahmet Kâmil Cihan), İnsan Yayınları, İst. 2003
- GÖLPINARLI, Abdülbâki, Tasavvufun Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri, İnkılap Ve Aka, İstanbul 1977
- GÜNGÖR, Erol, İslâm Tasavvufunun Meseleleri, Ötüken, İstanbul 1998
- KARA, Mustafa, Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi, Dergâh Yayınları, İstanbul 1999
- KILIÇ, Mahmut Erol, Sûfî ve Şiir (Osmanlı Tasavvuf Şiirinin Poetikası), İnsan Yayınları, İstanbul 2004
- KÖPRÜLÜ, Fuad Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1981,
- Mektubât-I Rabbânî Tercümesi c. 1, Yasin Yayınevi, İstanbul 2008
- Mektubât-I Rabbânî Tercümesi c. 2, Yasin Yayınevi, İstanbul 2008
- MEVLÂNA, Mesnevî, c.1, Çev: Veled İzbudak, Gözden Geçiren: Abdülbaki Gölpinarlı, MEB Yayınları, İstanbul 1991
- MUHYİDDİN-İ ARABÎ, Fusûs ül- Hikem (Çeviren: Nuri Gencosman), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1992
- ONAY, Ahmet Talat, Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1996
- SECCÂDÎ, Seyyid Cafer, Tasavvuf ve İrfan Terimleri Sözlüğü
- TATÇI, Mustafa, Yunus Emre Divanı I İnceleme, Kültür Bakanlığı, Ankara 1990
- TATÇI, Mustafa, Yunus Emre Divanı II Tenkitli Metin, Kültür Bakanlığı, Ankara 1990

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/6 Fall 2009*

TATÇI, Mustafa, Yunus Emre Divanı, Akçağ, Ankara 1991.

TARLAN, Ali Nihat, Fuzûlî Divanı Şerhi, Akçağ, Ankara 2005.

TİMURTAŞ, Faruk, Yunus Emre Divânı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1980.

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, c. 23, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2001.

YAKIT, İsmail, Yunus Emre'de Sembolizm- Çıktım Erik Dalına, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.

YILMAZ, Mehmet, Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler, Enderun Kitabevi, İstanbul 1992.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/6 Fall 2009*